

XX век и нови постижения в изграждането на небостъргачите

Чл.-кор. проф. д.н. арх. Атанас КОВАЧЕВ – Лесотехнически университет

(Продължение от миналия брой)

През 1972 г. е изграден **World Trade Center** (сн. 1; <https://www.skyscrapercenter.com/complex/1722>), представляващ две кули, по проект на арх. Минору Ямасаки, инж. Джон Скилинг и инж. Лесли Робъртсън. Двете кули на Световния търговски център с височина 417 м и 415 м стават световен рекордьор по височина. Идеята да „съживи“ Долен Манхатън води началото си от 60-те години на XX в. и принадлежи на милиардера Дейвид Рокфелер, затова и двете кули отначало стават известни с имената на братята Дейвид и Нелсън. Световният търговски център е носител на много иновации.

Кулите на Световния търговски център са рекордьор само две години – от 1972 до 1974 г., но десетилетия са символ на Ню Йорк. Извисени в небесата, те формират запомнящия се силует на Манхатън и стават неговият най-известен и запазен знак.

За съжаление, днес светът не може да им се любува. Жестокият терористичен акт на 11 септември 2001 г. ги срива до основи. И само за минути елегантните небостъргачи, недостатъчно забелязани от критиката, но харесвани от жителите на многоликия и космополитен Ню Йорк и многобройните му гости от всички континенти, които се тълпяха в подножието им, за да се изкачат на 107-ми панорамен етаж с откритата площадка на южната кула и да се любуват на панорамите във всички посоки, бяха изравнени със земята. Те ще останат в историята като „кулите-герои“ (Андрейчин, Д., 2006).

Минаха месеци и светът разбра точния брой на загиналите – 2830 души в двете кули близнаци, още 343 нюйоркски герои (полицаи, пожарникари, спасителни екипи), а заедно с останалите невинни жертви от катастрофите на четирите пътнически самолета, пожарите и разрухата общият брой е 3409 човешки живота. Жестоко. Дори само един

човешки живот е много, защото за някого този човек е единствен.

Светът ще помни датата 11 септември 2001 г. с надеждата, че това няма да се повтори никога. Американският народ и светът няма да забравят своя шедевър – World Trade Center, защото той принадлежеше на цивилизования свят.

Америка можеше да възстанови двете кули в предишния им блясък, навярно толкова впечатляващи и много по-сигурни, отговарящи на техническите възможности и иновации на XXI век. Но това не беше психологически правилно и икономически ефективно, защото споменът за терористичния акт, отнел хиляди човешки жизни, ще се помни още дълго – трябва да дойдат нови поколения, за които 11 септември 2001 г. ще бъде исторически акт на насилие, цитат от учебниците по история, а не преживяна трагедия.

В памет на жертвите само месеци след терористичния акт, заедно с разчистването на терена, започнаха международните конкурси за нови сгради – символ на мястото на Световния търговски център.

**World Trade Center, Ню Йорк,
САЩ, 1972,
височина 417 м и 415 м**

**Sears Tower, Чикаго,
САЩ, 1974,
височина 443 м**

В продължение на повече от седем десетилетия (от началото до средата на 70-те години на XX в.) Ню Йорк не изпуска първенството – един след друг рекордите се носят от небостъргачи, реализирани само в Манхатън.

През 1974 г. друг американски град отнема първенството – в Чикаго е построен и открит небостъргачът **Sears Tower** (сн. 2; https://en.wikipedia.org/wiki/Willis_Tower#/media/File:Willis_Tower_From_Lake.jpg). 110-етажната кула на „Сийрс Тауър“ с височина 443 м остава най-високата сграда в света в продължение на повече от две десетилетия и е „размножена“ стотици пъти в различни части на света, макар и в по-малки размери. За своето време (70-те години на XX в.) небостъргачът решава с успех естетическите задачи, свързани с преодоляване на монотонната стъклена фасада. Голям проблем остава обаче въздействието на силните ветрове върху небостъргача, който в такива условия реагира като корабна мачта и създава дискомфорт у обитателите си.

Макар и далеч от рекордите по височина, в САЩ през XX в. изграждат много небостъргачи, които внасят свой влог в обемно-пространствената и архитектурно-художествената композиция на небостъргачите и остават като етапи в изграждането на много високите сгради.

От 1931 до 1940 г. в Ню Йорк е построен **Rockefeller Center** (сн. 3; <https://newyorkoffices.com/building/30-rockefeller-plaza>) – голям частен проект, реализиран по време на Голямата депресия в Америка, която започва на 29.10.1929 година. Централният небостъргач е висок 259 м и към 1940 г. е заобиколен от още 14 сгради с различна височина, като през 1973 г. към тях са добавени още 7. Всички сгради в Рокфелеровия център са обединени от използваните облицовъчни материали. Комплексът заема три квартала в Манхатън (кварталите са

с размери 100 x 200 м², или по 20 дка). Сградите оформят пространствената рамка на площад с богато паркоустрояване, озеленяване и зацветяване.

Представител на интернационалния стил в архитектурата става небостъргачът Seagram Building в Ню Йорк, построен през 1958 година. „Сийграм Билдинг“ е с височина 160 м, проектиран от архитектите Лудвиг Мис ван дер Рое и Филип Джонсън.

През 1968 г. е построена най-високата жилищна сграда в света по онова време – Lake Point Tower в Чикаго, САЩ, с височина 197 метра. С проекта за „Лейк Пойнт Тауър“ авторите правят опит да реализират ескизите на своя учител Мис ван дер Рое от 20-те години на XX в., влезли в историята като „Стъкления небостъргач“.

Transamerica Pyramid с височина от 260 м е изградена през 1972 г. в Сан Франциско, САЩ. По мнение на автора – арх. Уилям Перейра, пирамидата е идеална за плътно застроените градски части и в същото време е изящна като силует. „Пирамидата Транс Америка“ се превръща в символ на Калифорния през 60-те и 70-те години на XX век.

След 60-те, 70-те и 80-те години на XX век в САЩ се градят много други интересни, макар и дискуссионни небостъргачи. Nations Bank Center е изграден през 1984 г. с височина 238 м в Хюстън, САЩ. Отстъпите на 21-я и на 36-я етаж на „Нейшънс Банк Център“ създават визуално впечатление, че сградата се състои от три обема, всеки от които завършва с композиция, напомняща средновековните готически сгради.

Небостъргачът Lipstick Building на арх. Филип Джонсън има височина от 133 метра. Построен е през 1986 г. в Ню Йорк. Разположен на кръстовището на „Трето авеню“ и 53-та улица в Манхатън, небостъргачът „Червилото“ се отличава с елипсовидна форма в план и композиция, различна от много паралелепипедни небостъргачи.

ПАРИЖ! ПАРИЖ!

Връщайки се към останалия завинаги в историята Световен търговски център, накратко трябва да споменем, че архитектурната критика към него не беше еднозначна, а понякога и несправедлива. Но историята на градоустройството и архитектурата ни дава примери за сгради и ансамбли, отричани от съвременниците, а по-късно превърнати се в шедьоври.

Достатъчно е да споменем Айфеловата кула в Париж (инж. Густав Айфел), която още при откриването си в края на XIX в. (през 1887 г.) е отречена и се ражда проект за обличане на конструкцията, или в по-ново време (70-те години на XX в.) – Центърът за изкуство и култура „Жорж Помпиду“ отново в Париж (арх. Ренцо Пиано и арх. Ричард Роджърс), а по-късно и някои от големите проекти на Париж, лансирани през 1981 г. от тогавашния френски президент Франсоа Митеран, особено една реализация – стъклената пирамида на Лувъра на арх. Йео Минг Пей, всички те са критикувани не само от гражданите, но и от много общественици

Rockefeller Center (14 сгради), Ню Йорк, САЩ, 1931 – 1940, височина на централния небостъргач 259 м

Айфеловата кула в Париж, Франция, 1887, височина 326.75 м

и специалисти. Днес трудно можем да си представим Париж без тези сгради!

Обемно-пространствената композиция на **Айфеловата кула** (сн. 4; <https://famousedifices.wordpress.com/wp-content/uploads/2012/05/eifel2.jpg>) включва три части. На 57 м височина е първата изгледна площадка. Тук се намират още обсерватория, изложба „Бъдещето на Айфеловата кула“, ресторант, поща, където на кореспонденцията поставят печат „Париж. Айфеловата кула“. На 115 м е втората изгледна площадка с ресторант. На 196 м има междинна платформа, а на 276 м се намира най-високата изгледна площадка, кабинета на Густав Айфел с осъществуващи фигури, показващи среща на Айфел и Едисон, кръгла панорама на Париж с отбелязване на забележителностите на града. Заедно с антените кулата достига 326.75 метра. Впечатляваща е визитната ѝ картичка в числа – 7500 т е теглото на кулата (всяка година детайли на кулата се заменят с нови от свръхлеки сплави), 12 000 е броят на металните детайли, 1710 са стъпалата до кота 276 м, едновременно в кулата „вместимост“ е 10 000 посетители. Още с построяването на Айфеловата кула световни творци и големи личности като Виктор Юго и Ги дьо Мопасан предлагат премахването ѝ. Когато попитали Ги дьо Мопасан защо при убийствената критика всеки ден обядва на терасата на Айфеловата кула, той отговорил: „Това е единственото място, откъдето не се вижда противникът ѝ“.

Не можем да си представим Париж и без Центъра за изкуство и култура, оценяван от критиците като най-ярък и завършен образ на стила „хай-тек“ в архитектурата (висок техницизъм), без амбициозната програма „Големите проекти на Париж“, предложена и защитена от Франсоа Митеран и затвърдила славата на града като световна културна столица.

В най-новата история показателен е примерът със Стъклената пирамида на Лувърския ансамбъл във френската столица. Високата 21 м пирамида е завършена през 1989 г. (проектирана е от 1983 до 1985 г.), за да реши входа в музея и най-вече да разшири залната площ – 60 000 м² е подземната входна зона, осигурена с реализацията на пирамидата. Посрещната с недоверие (арх. Йео Минг Пей прави макет (!) на пирамидата в естествена големина, за да покаже правото ѝ на живот), реализацията много бързо се вписва в образа на съвременния Париж, ставайки една от визитните му картички. Броят на посетителите на Лувъра нараства с огромни темпове. Общественото пространство става твърде претоварено с хора и губи много от своя чар и това налага в началото на новия век да се мисли за реновация на стъклената пирамида в двора на Лувъра.

ЕВРОПЕЙСКИ ВЕЛИКАНИ ПРЕЗ ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА ХХ ВЕК

Парижкият административно-делови район „Дефанс“, в който си дават среща творци от различни страни, школи и направления в съвременната архитектура през последните десетилетия на ХХ и началото на ХХІ век, е илюстрация за неизбежния ръст на града във височина. Оригинална и запомняща се е обемно-пространствената композиция на много от небостъргачите в „Дефанс“.

През 1990 г. е завършен най-високият европейски архитектурен шедьовър за своето време – 259-метровият небостъргач **Messeturm** (сн. 5; <https://structurae.net/en/structures/messtower>) във Франкфурт, Германия. „Месетурм“ подслонява Франкфуртския търговски панаир. Кулата се отличава с пирамидалния си завършек.

40-етажният небостъргач на финансовия център Mary Axe е част от многоетажните сгради и един от ярките символи на Лондонския делови център. Построен е през 2003 г. с височина 180 м и аеродинамичната му форма минимизира ветровите натоварвания на конструкцията. „Мери Екс“ се отличава с оригинална планова схема (верига от атриуми) и нетрадиционно фасадно оформление. Естественото движение на въздуха около сградата създава налягане, което е използвано за подобряване на вентилацията в помещенията.

Оригинална и запомняща се със своята обемно-пространствена и архитектурно-художествена композиция е кулата **Torre Agbar** (сн. 6; https://en.m.wikipedia.org/wiki/File:Torre_Agbar_and_Glories.jpg) в Барселона, Испания, в града на великия Гауди и знаменитата му Sagrada Familia. Скоро след построяването ѝ през 2004 г. 144-метровата „Кула Агбар“, проект на арх. Жан Нувел и колектив, се превръща в един от символите на метрополиса. Има нещо космическо, даже извънземно при възприемане на ярко осветения нощем обем на кулата и малките, „разхвърляни“ като мозайка прозрачета, скриващи етажните членения.

(Продължава в следващия брой)

**Messeturm, Франкфурт,
Германия, 1990,
височина 259 м**

**Torre Agbar, Барселона,
Испания, 2004,
височина 144 м**